

PRILOG ŽIVOTOPISU NINSKOG BISKUPA FRANJE GRASSIJA (1667.–1677.)

Lovorka ČORALIĆ, Zagreb

U uvodu je ukratko ukazano na spomen ninskog biskupa Franje Grassija u domaćoj i talijanskoj historiografiji. Prikazan je Grassijev životni put, djelovanje na obnovi porušenog Nina (katedrala, biskupska palača) i crkava u župama biskupije, rad na skupljanju arhivske građe iz ninske povijesti te spor sa zadarskim nadbiskupom Ivanom Parzaghijem. U drugom dijelu rada ukazano je na sadržaj Grassijeve oporuke iz 1674. godine, mjesto njegova pokopa (katedrala Chioglie) i donesen prijepis nadgrobnog natpisa. U prilogu je objavljen prijepis Grassijeve oporuke.

U prošlim smo brojevima časopisa predstavili životni put i djelovanje ninskih biskupa Horacija Bellotija (1592.–1602.), Blaža Mandevija (1602.–1624.), Ivana Federika Orsinija Rose (1738.–1743.) i Ivana Krstitelja Giurilea (1771.–1789.)¹. Osim iznošenja osnovnih podataka iz životopisa tih biskupa, u prilogu smo objavili njihove oporuke ili kodicile, čuvane u zadarskom Povijesnom arhivu (Spisi zadarskih bilježnika). U ovom ćemo se prilogu pozabaviti životopisom ninskog biskupa Franje Grassija iz Chiogge – stoljetne predstraže grada na lagunama i jednog od vodećih ribarskih sjedišta Jadrana. Grassijevo biskupsko djelovanje u Ninu (1667.–1676.) pripada vremenu obnove grada i župa biskupije nakon pustošenja i razaranja u kandijskom ratu.

Biskupsko djelovanje Franje Grassija u Ninu zabilježeno je u više sinteza i studija crkvene povijesti Hrvatske. U jednom od najstarijih i zasigurno najtemeljitijih pregleda crkvene povijesti na našim prostorima, glasovitom »Illyricum sacrum« Daniela Farlatija (sv. IV., Venetiis, 1769., str. 231–233) iscrpno su predstavljene Grassijeve zasluge na obnovi ninske biskupije, grada Nina, katedrale i biskupske palače, ali i crkava drugih

¹ Prilozi za poznavanje života ninskih biskupa Horacija Bellotija (1592.–1602.) i Blaža Mandevija (1602. do 1624.), CCP, god. XVI., br. 30, Zagreb, 1992., str. 95–103; Prilozi za upoznavanje života ninskih biskupa Ivana Federika Orsinija Rose (1738.–1743.) i Ivana Krstitelja Giurilea (1771.–1789.), ibid., god. XVII., br. 31, Zagreb, 1993., str. 137–145.

mjesta ninske biskupije. Navedena je Grassijeva djelatnost na prikupljanju isprava i sastavljanju zbornika dokumenata iz povijesti Nina i biskupije te spor sa zadarskim nadbiskupom Ivanom Parzaghijem. Grassijeva ličnost i uloga u obnovi opustošenog ninskog kraja ocijenjena je vrlo pozitivno te je istaknuto kako je spomen na njegova dobročinstva ninskom kraju ostao trajno zapamćen u srcima svih Ninjana.

Slijedeći uglavnom prije spomenute Farlatijeve podatke i iscrpno ocrtan životopis Franje Grassija, spomen o njegovu djelovanju zatičemo i u sintezi crkvene povijesti zadarskoga kraja Carla Federica Bianchija »Zara cristiana« (sv. II., Zara, 1879., str. 190, 226–227, 245, 280, 292). Govoreći o Grassijevoj djelatnosti na prikupljanju arhivske građe za povijest Nina i biskupije, Bianchi iznosi pogrešnu tvrdnju da je zbornik tijekom vremena izgubljen. Da je zbornik uistinu sačuvan, svjedoče noviji radovi u hrvatskoj historiografiji. Dokumente iz Grassijeve zbirke rabio je već Luka Jelić pri izradbi opsežne studije *Spomenici grada Nina*² te Ivan Ostojić u pregledu povijesti benediktinskoga reda na hrvatskim prostorima³.

Naposljetku, rad u kojem je najiscrpnije i najsustavnije prikazano djelovanje Franje Grassija u Ninu, s posebnim osvrtom na Grassijevu zbirku ninskih dokumenata, opsežna je studija Josipa Kolanovića *Zbornik ninskih isprava od XIII. do XVIII. stoljeća*⁴. Autor je ukazao na dosadašnji spomen (i poneka kriva tumačenja) biskupa Grassija u djelima spomenutih povjesničara, ukratko iznio dio Grassijeva životopisa vezanog uz biskupsku službu u Ninu te, kao najvažniji dio studije, ukazao na postojanje, sadržaj i značenje Zbornika ninskih dokumenata koji se i danas čuva u Nadbiskupskom arhivu u Zadru⁵.

Sinteze i radovi koje smo spomenuli pripadaju hrvatskoj historiografiji ili su nastali u uskoj svezi s proučavanjem crkvene prošlosti našega prostora, a dostupni su svim istraživačima u Hrvatskoj. Radovi na koje ćemo se ukratko osvrnuti pripadaju isključivo talijanskoj historiografiji i odnose se na različite sinteze iz povijesti grada Chioggie, crkvenu prošlost i životopis tamošnjih istaknutih obitelji i pojedinaca. Većina tih radova nije dostupna u knjižnicama Hrvatske te, poradi novih podataka i spoznaja o ninskom biskupu Franji Grassiju, zaslužuju pozornost i osvrt.

Opsežna *Storia popolare di Chioggia* autora D. Razze bavi se u jednoj od cjelina tamošnjim istaknutim plemićkim i građanskim obiteljima i zaslužnim pojedincima. Pridajući obitelji Grassi posebno istaknuto mjesto u povijesnom razvoju grada, Razza ukratko predstavlja životopise biskupa, kanonika i ostalih crkvenih dostojanstvenika iz

² Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, Nova serija, sv. IV., Zagreb, 1890.–1900., str. 156; sv. V., Zagreb, 1901., str. 189, bilj. 1; sv. VI., Zagreb, 1902., str. 104.

³ *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. II., Split, 1964., str. 103, 109, 112, 116.

⁴ Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 16–17, Zadar, 1969., str. 485–528.

⁵ Naslov kodeksa glasi: *Monumenta Ecclesiae cathedralis Nonae ex antiquis, et recentioribus etiam scripturis, et documentis canonice, et in forma probanti decerpta ab Illustrissimo, et Reuerendissimo Domino Francisco de Grassis eiusdem cathedralis episcopo. Anno Domini MDCLXXV*. O Zborniku ninskih dokumenata i drugim djelima koja se pripisuju Franji Grassiju najpotpunije podatke donio je J. Kolanović u spomenutoj studiji.

te obitelji (biskupi Chioggie, Caorla i Poreča) te među njima spominje i donosi osnovne podatke o ninskom biskupu Franji⁶.

Spunti di storia ecclesiastica clodiense F. Pagana (Chioggia, 1935.) djelo je u kojem se, osim uvodnog poglavlja o razvoju crkve na području Chioggie, kronološkim redom iznose životopisi tamošnjih biskupa. U sklopu prikaza biskupa Chioggie iz obitelji Grassi u XVII. stoljeću, Pagan donosi i osvrt na ostale crkvene dostojanstvenike iz te obitelji. Osim Franje Andrije, biskupa Caorla (1700.–1712.), porečkog biskupa Petra (umro 1731.), donesen je ukratko životopis Franje Grassija, biskupa Nina (str. 61).

Ignazio Tiozzo ubraja se u najistaknutije istraživače povijesnog razvitka, osobito crkvene povijesti Chioggie. U knjizi u kojoj obrađuje životopise istaknutih osoba iz povijesti Chioggie, Tiozzo se u dodatku osvrnuo i na životni put i djelovanje Franje Grassija⁷, da bi u studiji posvećenoj katedrali Chioggie objavio, uz kratak životopis, cjelovit tekst kamenog natpisa na Grassijevoj nadgrobnoj ploči u prvostolnici Chioggie⁸.

* * *

Pavao Franjo Grassi, sin Pavla i Flaminije Caleri, rođen je u Chioggi 1634. godine. Pranećak je dvojice biskupa Chioggie: Paskvala (1618.–1636.) i Franje (1639.–1669.). Brat je Antonija, također biskupa Chioggie (1696.–1705.), a po očevoj lozi stric biskupa Caorla Franje (1700.–1712.)⁹. U Padovi je završio studij obaju prava. Uskoro (22. 4. 1659.) biva izabran za kanonika Chioggie, a u prosincu iste godine stječe naslov arhipresbitera. Na mjestu ninskog biskupa Grassi je, imenovanjem pape Klementa IX. (3. 10. 1667.), naslijedio Franju Andronika (1653.–1668.). Tijekom toga vremena grad Nin, ninski distrikt, kao i čitavo područje sjeverne Dalmacije, proživljavaju teška pustošenja. Posebno teška razaranja i žestoki mletačko-turski sukobi zbivaju se početnih godina kandijskoga rata (1645.–1669.), kada, možda više od ostalih dalmatinskih gradova, stradava upravo Nin. Nekadašnja prijestolnica hrvatskih narodnih vladara i sjelo biskupa, Nin teške udare i stradanja doživljava tijekom čitavog XVI. i XVII. stoljeća, a stanovništvo postupno sve više odlazi iz nezdravog, malaričnog i ratnim opasnostima i neimaštinom zahvaćenog kraja. Najteže razaranje pogađa Nin 1646. godine, kad je odlukom mletačkog Senata i generalnog providura Dalmacije Leonarda Foscola naređeno, kako ne bi postao turskom graničnom utvrdom, njegovo potpuno razaranje. Ninski biskupi već su i prije toga, poradi stalnih turskih upada, češće boravili u Zadru nego u Ninu, pa su u Zadar privremeno sklonjene dragocjenosti i spisi ninske biskupije. Stupivši na mjesto biskupa razorenog grada, Grassi je, prema papinskom dekretu o imenovanju, imao zadatak da obnovi porušenu katedralu, biskupsku kuću te poradi na

⁶ Vol. I, Chioggia 1898, Bologna, 1972.², str. 269.

⁷ *I nostri. Note biografiche intorno a Chioggiotti degni di ricordo*, Chioggia, 1928., str. 346.

⁸ *La Cattedrale di Chioggia. Notizie storiche*, Chioggia s.d., str. 31.

⁹ O biskupima Chioggie iz obitelji Grassi usp.: I. TIOZZO: nav. dj., str. 103–110, 347; F. PAGAN: nav. dj., str. 56–60, 64–66.

obnovi crkava u ostalim župama ninske biskupije. Prema spisima onoga doba, skupljenim u spomenutom Zborniku ninske biskupije, Grassi se te, nimalo lake dužnosti, prihvatio s velikim htijenjem i požrtvovnosću. Iako je samo povremeno boravio u Ninu, stanujući u Zadru i često odlazeći u rodnu Chioggiu, Veneciju i Rim, Grassi je većinu postavljenih zadataka uspio izvršiti. Radeći na obnovi katedrale, i sam je sudjelovao u građevinskim poslovima te, kako navodi u predgovoru Zbornika, zajedno s ostalim radnicima »svojim znojem miješao žbuku«¹⁰. Godina konačne obnove katedrale (1673.) i ime Franje Grassija zabilježeni su na njezinu pročelju¹¹:

TEMPLVM HOC LONGA ACERBITATE BELLORUM CORRVP TVM
DEO REIPVBLICAE CIVIBVS
PETRVS CIVRANO
REGNORUM DALMATIAE ET EPIRI SVMMVS TETRARCHA
RESTAVRAVIT
ANNO A PARTV VIRGINIS MDCLXXIII
SEDEnte FRANCISCO DE GRASSIS¹²

Grassi je obnovio i župne crkve Gospe od Krunice u Ražancu (1670.) i Rođenja Blažene Djevice Marije u Novigradu (1670.)¹³. Svojim je imetkom ponovno podignuo biskupsku palaču u Ninu i vratio kanonike ratom raspršenog kaptola. Bulom pape Klementa X. stekao je naslov apostolskog vizitatora u Dalmaciji i Albaniji, sa zadatkom da obnavlja duhovnu jurisdikciju na ratom opustošenim i od osmanlijskog osvajača zaposjednutim područjima. Od turskih je vlasti (prema nadgrobnom natpisu čak od samog sultana Mehmeda IV.) dobio dopuštenje da posjećuje župe ninske biskupije pod njihovom upravom. U izvješću Svetoj stolici isticao je da se mise u tim župama služe na starohrvatskom te nastojao za potrebe tamošnjeg svećenstva nabaviti crkvene knjige na ilirskom, odnosno hrvatskom jeziku¹⁴.

Boravak u nezdravom, malaričnom Ninu, štetio je zdravlju Franje Grassija. Tijekom obnove katedrale i biskupske palače obitavao je i po nekoliko mjeseci u maloj i vlažnoj prizemnici, radio teške fizičke poslove i poduzimao opasna i iscrpljujuća putovanja u župe pod turskom vlašću. Odrazilo se to na njegovo zdravstveno stanje te je nekoliko puta obolijevao, dovodeći, iako po godinama još mlad, svoj život u smrtnu opasnost. Boravak u Zadru, iako prijeko potreban, nije prošao bez posljedica i sukoba. Iako nije u potpunosti razjašnjen uzrok spora sa zadarskim nadbiskupom Ivanom Parzaghijem (1669.–1688.), čini se da je osnovni motiv Parzaghijevih tužbi bio Grassijevo obavljanje

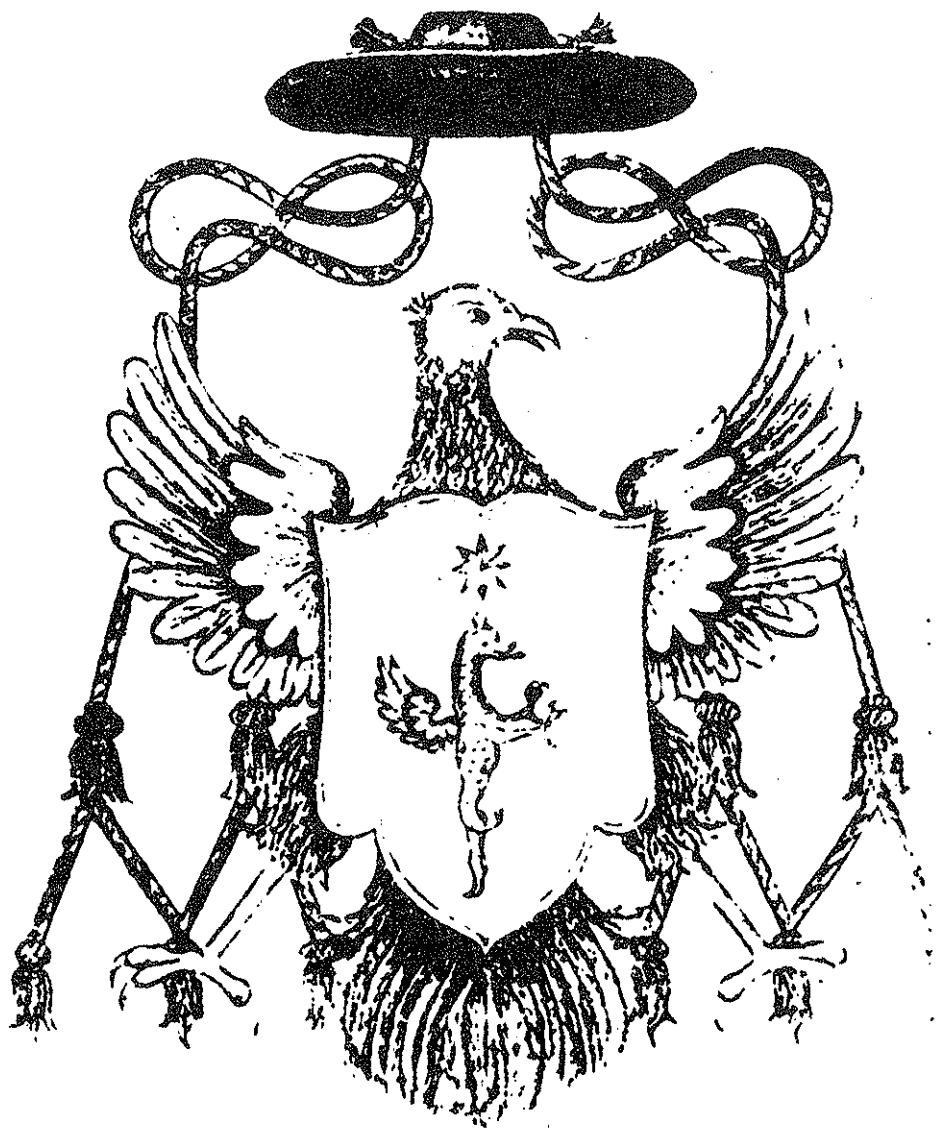
¹⁰ J. KOLANOVIĆ: nav. dj., str. 492.

¹¹ Prema: C. F. BIANCHI, nav. dj., str. 226.

¹² Ovaj hram, oštećen dugim nevoljama ratova, obnovio je Bogu i građanima Republike Petar Civrano, vrhovni tetrah kraljevina Dalmacije i Epira, godine od odjeljenja Djevičina 1673., u vrijeme biskupovanja Franje Grassija (preveo: Damir Karbić).

¹³ D. FARLATI: nav. dj., str. 232; C. F. BIANCHI: nav. dj., str. 280, 292.

¹⁴ J. Kolanović u svojoj studiji donosi i tekst Grassijeve okružnice pisane glagoljicom koja se trebala čitati tijekom tri blagdana (nav. dj., str. 494, bilj. 43).

Biskupski grb Franje Grassija

biskupske službe u Zadru (iako samo za izbjegle stanovnike Nina), čime je zadirao u jurisdikciju zadarskog nadbiskupa. Kako su Grassijevi razlozi (nezdrav zrak u Ninu, oskudica, ratno stanje i sl.) imali nemalu težinu, a njegove dotadašnje zasluge u obnovi Nina jasnu i neporecivu potvrdu te kako je, s druge strane, imao potporu zadarskih kanonika među kojima njihov nadbiskup nije bio isuviše omiljen, odlukom Kongregacije Koncila 2. 4. 1672. njemu je dopušten boravak u Zadru i obavljanje jurisdikcije nad vjernicima ninske biskupije koji ondje borave.

Teško oštećena zdravlja, pogođen sukobima i optužbama susjednog nadbiskupa, Grassi je do posljednjeg dana života požrtvovno i ne štedeći snage radio na obnovi svojega grada i biskupije. Smrt je prerano prekinula njegov život u 44. godini, u Zadru, 4. veljače 1677. Privremeno je pokopan u zadarskoj katedrali, kako navodi Bianchi: bez naslova, imena i ikakvoga znaka¹⁵. Njegovo je tijelo kasnije, prema osobnoj oporučnoj želji, preneseno u rodnu Chioggiu i ondje pokopano u tamošnjoj stolnoj crkvi¹⁶.

Oporuka Franje Grassija nije bila poznata u historiografiji. Farlati, doduše, navodi njegov oporučni legat ninskoj katedrali, prema kojem joj daruje jednu svoju sliku s prikazom sv. Filipa Nerija¹⁷. O tom legatu, kao i oporuci u kojoj je naveden, nismo pronašli nikakvih tragova. Jedini primjerak Grassijeve oporuke pronašli smo u Državnom arhivu u Veneciji, u fondu bilježničkih spisa (oporuke) nastalih u gradu Chioggi. Oporuka je nastala prilikom jednog od Grassijevih posjeta Chioggi, 31. ožujka 1674. godine, a kao bilježnik je potpisan Giovanni Francesco Marangoni. U naslovnom dijelu oporuke Grassi se navodi kao biskup Nina, pa je njegov boravak u Chioggi tada samo privremen. Grassijeva posljednja volja nije pisana, kao što je to za crkvene dostojanstvenike često uobičajeno, opsežno i s puno oporučnih zavještanja, želja i odredbi. U njoj su najosnovniji podaci potrebiti i uobičajeni za svaki oporučni spis onoga vremena. Za izvršitelje (prokurate) svoje posljednje volje Grassi imenuje brata Ivana, nećaka Pavla i kanonika Chioggie Bonaventuru Penzija. Izvršiteljima prepušta broj i vrste svetih misa koje će se odmah nakon smrti služiti za spas njegove duše, kao i način izvršenja tada uobičajenih posjeta i hodočašća svetištima. Za mjesto pokopa određuje katedralu Chioggie u kojoj se, kao što je to bilo i s njegovim rodacima, biskupima Chioggie, mora izraditi mramorni spomenik i isklesati nadgrobnii natpis. Visinu troškova koji će se utrošiti za izradbu i ukrašavanje nadgrobnog spomenika i natpisa Grassi također prepušta slobodnoj procjeni svojih izvršitelja. Ako zbog bilo kojeg razloga ili teškoće ne bude moguće posmrtno ostatke pokopati u katedrali, Grassi kao drugo moguće mjesto pokopa određuje dominikansku crkvu u Chioggi¹⁸, s istim obvezama prema izradbi nadgrobnog

¹⁵ C. F. BIANCHI: nav. dj., str. 227.

¹⁶ O katedrali Chioggie, posvećenoj Bl. Djevici Mariji, usp.: I. TIOZZO: nav. dj.; C. BULLO: *Degli oggetti d'arte più rimarchevoli esistenti in Chioggia*, Chioggia, 1872., str. 7-8, 24-27; G. LORENZETTI: *Venezia e il suo estuario*, Trieste, 1974., str. 841-842.

¹⁷ D. FARLATI: nav. dj., str. 233.

¹⁸ O dominikanskoj crkvi u Chioggi usp.: C. BULLO: nav. dj., str. 12; U. MARCATO: *Chioggia e il suo lido*, Padova, 1967., str. 26-42; G. LORENZETTI: nav. dj., str. 838.

MONUMENTA
ECCLESIAE CATHEDRALIS NOVAE

Ex antiquis, & recentioribus etiam

SCRIPTURIS ET DOCUMENTIS

canonicè, et in forma probanti

DECERTA

AB

Illustrissimo, et Reverendissimo
Domino Francisco de Grassis
eiusdem Cathedralis
EPISCOPO.

Anno Dni MDC LXXV.

spomenika i natpisa. Crkvi (katedrali ili dominikanskoj) u kojoj tijelo bude pokopano izvršitelji moraju dati sto dukata koji će se uložiti u siguran i stabilan posjed ili fond. Iz godišnjih novčanih prihoda tog fonda svake će se godine »u vječnost« držati mise njemu u spomen.

Spominjući zatim neke od svojih rođaka u Chioggi, Grassi se prisjeća i dariva šurjakinju (cognata) Violentu. Poklanja joj sve svoje prstenje i križić, uz molbu da za spas njegove duše izmoli jednu krunicu. Nećakinjama Ani Mariji i Lukreciji ostavlja »u spomen i sjećanje« svakoj po trideset dukata, uz molbu da mu i one posvete jednu krunicu. Za glavnog i jedinog nasljednika svoje preostale imovine imenuje brata Ivana te, nakon njegove smrti, bratove zakonite nasljednike po muškoj lozi.

Kao svjedoci oporuke navedeni su Lorenzo Fantonio, sin Giacomina i Domenico pok. Francesca Grapiata. Oporuku je vlastitom rukom potpisao i ovjerio svojim pečatom biskup Grassi.

Dana 14. veljače 1677., deset dana nakon njegove smrti, oporuka je otvorena na zahtjev izvršitelja i jedinog nasljednika oporučiteljevih dobara Ivana pok. Pavla Grassija. Prilikom otvaranja i čitanja oporuke bili su nazočni klerik Chioggie Gerolimo Bullo i građanin Antonio pok. Giovanni Maria Moscheni.

Kao što možemo vidjeti iz sadržaja oporuke, želja ninskog biskupa Franje Grassija, izrečena tri godine prije smrti, bila je da mu se tijelo, ma gdje se nalazilo u trenutku smrti, prenese u Chioggiu i ondje pokopa. Iako je nagovijestio mogućnost da mu posljednje počivalište bude grobnica dominikanske crkve u Chioggi, ipak je, kako je i sam želio, njegovo tijelo pokopano u tamošnjoj stolnici. Grob Franje Grassija nalazi se u katedralnom koru, ispod jedne od arkada, pokraj grobnica strica Franje i brata Antonija, obojice biskupa Chioggie. Prema želji oporučitelja, na nadgrobnoj ploči isklesan je natpis¹⁹:

D.O.M. FRANCESCO GRASSIO PAULI F. – AENONAE EPISCOPO
PATRUI EPISC. CLODIENS – CUIUS ARCHIPRESB. ET VICARIUS FUERAT
CLARISSIMAS VIRTUTES ADEPTO – ET DE CLEMENTIBUS IX ET X
PAPIS... OB PONTIFICATUM FATIDICO AFFLATU PRAEDICTUM... BENE
MERITO – A QUORUM UNO PONTIFICALI INFULA ADAUCTO CENSU
AB ALTERO VISITATORIS IN DALMATAS ET ALBANOS... APOSTOLICI
MUNERE DECORATUS SUBJECTAS TURCATUM IMP. ILLYRICAS TERRAS
PERMITTENTE PER LITTERAS REGIO SIGILLO MUNITAS – SULTANO
MEHEMETE IV MAGNO CHRISTIANORUM BONO PERLUSTRASSET – NISI
IMMATURO FATO ANNO AETATIS SUAE XLIII – EPISCOPATUS IX
CESSASSET – PAULUS GRASSUS NEPOS P.C. – OBIIT MDCLXXVII²⁰

¹⁹ Prema: I. TIOZZO: *La Cattedrale di Chioggia*, str. 31.

²⁰ D.O.M. (Bogu najboljem najvećem). Franji Grassiju, sinu Pavlovom, ninskom biskupu, bratiću biskupa Chioggie, čiji bijaše arhipresbiter i vikar dosegnuvi mnoge vrline i od papa Klementa IX. i X... po zaslugi za spomenuti pontifikat proročkim nadahnućem... od jednoga od njih urešen biskupskim šeširovom povećavši imetak..., a od drugoga apostolskim zadatkom vizitatora među Dalmatince i Albance, uz dopuštenje sultana Mehmeda IV. dokumentom osnaženim kraljevskim pečatom prošao je ilirske zemlje, podvrgnute turskom carstvu, na veliko dobro kršćana, ali je preranom sudbinom posnuo u 44. godini svojeg života, 9. episkopata – Pavao Grassi nećak pobrinuo se da se postavi – umro je 1677. (Preveo: mr. Mirjana Matijević Sokol)

* * *

Ninski biskup Franjo Grassi zasigurno se može ubrojiti u istaknute osobe crkvene povijesti Dalmacije XVII. stoljeća. Rodom Chioggianin, odvjetak tamošnje istaknute plemićke obitelji koja je dala brojne visoke crkvene dostojanstvenike, Grassi je smjerno i s velikim samoprijedorom prihvatio tešku dužnost biskupa grada koji se tada nalazio u ruševinama, biskupije čije su župe bile opustošene ili se nalazile pod vlašću Osmanlija. Zasluge za obnovu Nina i vraćanje duhovne jurisdikcije nad ostalim župama već smo spomenuli. One su u historiografiji dobro poznate i opisane. Ovaj je rad, stoga, predstavljao pokušaj dopune bogatom Grassijevu životopisu, s posebnim osvrtom na njegovu vezu s rodnom Chioggiom, iz koje je potekao i u čijoj je stolnici našao posljednje počivalište. Franjo Grassi, možemo zaključiti, pripada osobama koje su, iako stranoga podrijetla, svojim djelovanjem i zaslugama postale dio hrvatske povijesti i kulture, trajno svjedočeci o bogatstvu veza, prepletanja i prožimanja između zemalja, naroda i kultura dviju jadranskih obala tijekom više stoljeća njihova zajedničkog povijesnog razvoja.

PRILOG

U prilogu objavljujemo prijepis oporuke ninskog biskupa Franje Grassija (Državni arhiv u Veneciji, Notarile Testamenti, b. 1393, Reg. I, br. 33, 31. 3. 1674.).

Laus Deo 1674, die ultima martis, indictione XII

Considerando Monsignor illustrissimo et reverendissimo Francesco Grassi dignissimo vescovo di Nona, trovandosi in questa città nella casa della sua solita habitatione in una camera verso settentrionale, sano per grazia di Signor Dio Nostro di corpo, mente, senso et intelletto ho fatto chiamar a me Giovanni Francesco Marangoni dottor nodaro di Chiozza et mi ha presentato la presente cedola scritta disse di mano di persona sua confidente, moderata et sottoscritta di sua propria mano; quello mitendo voler che sii il suo testamento et ultima volontà.

Testes Io Lorenzo Fantonio figlio di Giacomo fui presente...

Io Domenico condam Francesco Grapiato fui presente...

In Nome del Signore e della Madre di Dio Avvocata nostra a 31 Marzo 1674 Chiozza

La morte compagna indivisibile de tutti, anco di chi vive, nei riposi delle proprie case e particolarmente che vano frustando sulle instabilità dell'acque e peregrinando nelle terre straniere fa che io Francesco Grassi vescovo indignissimo di Nona, considerando la certezza di quella ed incertezza della di lei hora, lasci per quiete dell'anima mia e pace de miei heredi, queste poche seguenti dispositioni per mio ultimo testamento.

Piacendo dunque alla Misericordia di Dio raccogliere l'anima mia alla gloria: lascio che da' miei procuratori testamentarii che nell'ultimo saranno espressamente nominati sia al mio cadavere fatto quell'honore, che più parerà alla prudenza loro et amore havendo riguardo a quella dignità ma mi Dio, mi ha voluto costituire, facendo nella medesima giesa, che siano celebrate nel giorno della deposizione quelle messe, che più li parerà conveniente; così pure tutto ciò che verano circa la visita dei luochi santi, pur modo di suffraggio, rimettendomi in tutto e per tutto all'affetto loro, che voglio sperare non sii differenti doppo la morte, da quello che in vita habiamo praticar.

Lascio che il mio cadavere sia sepolto nel duomo di chiesa cioè sepoltura in area condecante alla dignità e memoria di marmo equivalente a quella con quei sentimenti che pareranno più proprii, con epitaffio nel muro et effigie di marmo fino et anco mi ciò spendano li miei heredi quello che più comporterà la qualità del loro amore. Et in caso che per qualche accidente di luoco oportuno per la sepoltura ò memoria da affigersi nel muro, per alcuna altra discrepanza nascesse difficoltà per la detta mia sepoltura nella cattedrale di Chiozza: lascio che questa sia fatta nella chiesa de Padri di S. Domenico di Chiozza e che alli medessimi siano contati ducati cento, per questi dovere investire in fondo sicuro e i frutti di quello ogni anno dare per elemosina ai Padri che saranno di famiglia in Chiozza con obbligo perpetuo di celebrare ogni anno nel giorno della depositione una messa grande di requiem per anniversario; seguendo poi come bramo la sepoltura nel duomo di Chiozza, sia il medesimo capitale de ducati cento esborsato à signori Canonici perche segua l'investita come sopra e nella medesima maniera celebrata una messa grande ogni anno per anniversario.

Lascio alla signora Violante mia cognata tutti li miei anelli e crocetta con sua colanna, perche si compiaccia dirmi una corona della Beata Vergine.

Lascio a Anna Maria mia nipote in segno di memoria di amore ducati trenta perche nella medesima maniera si compiaccia dirmi un rosario della Beata Vergine et altre tanto a Lucretia pure mia nipote con l'obbligo medesimo per una volta tanto ad ambedue.

Lascio poi mio universale herede il signor Giovanni mio fratello utrinque congiunto e doppo di lui, li suoi figlioli maschi a egual portione così de heredi in heredi maschi discendenti per linea masculina in infinitum per eguale portione e mancando quelli, le femine in infinitum a segno però che questa particola non vendi obnoxio ne obligato al fidecomissario, quel perciò che i maschi potessero l'avere della mia heredità.

Lascio per miei procuratori testamentari il medesimo signor Giovanni mio fratello, Paolo mio nipote et il signor Bonaventura Penzi canonico alli qualle in segno di vero e anticho amore lascio che dalli due altri procuratori miei heredi gli sia donata una delle mie sottocope d'argento alla di loro eletione.

Questa mia ultima volontà sarà sottoscritta dalla medesima mia mano e il mio sigillo sigilato e da me medesimo consegnata al signor dottor Giovanni Francesco Marangoni nodaro.

Io Francesco Grassi, vescovo di Nona affermo, lascio et ordino come di sopra, per mano propria.

1676. (1677. op. a.) a di 14 febraro. Pubblicato da me nodaro testamento stante la morte del condam illustrissimo et reverendissimo monsignor vescovo testatore ad istanza del magnifico illustrissimo domino Giovanni Grassi condam Paolo suo fratello, herede et procuratore testamentario come sopra.

Presenti il reverendo domino Gerolimo Bullo di domino Isidoro chierico et signor Antonio Moscheni condam Giovanni Maria cittadino di questa città testimonii.

Riassunto

*CONTRIBUTO ALLA BIOGRAFIA DEL VESCOVO DI NONA
FRANCESCO GRASSI (1667-1677)*

Nell'introduzione viene rilevata l'immagine di Francesco Grassi – vescovo di Nona, nella storiografia croata e in quella italiana. In seguito viene presentata la vita del vescovo Grassi, la sua attività riguardante la ricostruzione della devastata Nona (la cattedrale, il palazzo vescovile) e delle chiese parrocchiali del detto vescovado, il suo impegno riguardante la raccolta del materiale d'archivio concernente la storia della città omonima, come pure i contrasti con l'arcivescovo di Zara Giovanni Parzagli. Nella seconda parte del saggio viene riportato il contenuto del testamento del Grassi risaliente all'anno 1674, il luogo della sua sepoltura (la cattedrale di Chioggia), e in fine – la trascrizione dell'epitafio. In appendice viene pubblicata la trascrizione del testamento del vescovo Grassi.

Traduzione di Marino Manin